

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 4 juli 2024 *

”Begäran om förhandsavgörande – Oskäligen avtalsvillkor i konsumentavtal – Direktiv 93/13/EEG – Avtal om hypotekslån – Avtalsvillkor som begränsar räntefluktuationer – Villkor om ’räntegolv’ – Grupptalan om att sådana avtalsvillkor ska sluta användas och att de belopp som betalats med anledning av sådana villkor ska återbetalas, vilken berör ett stort antal näringsidkare och konsumenter – Klara och begripliga villkor – Begreppet ’normalt informerad samt skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument”

I mål C-450/22,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) genom beslut av den 29 juni 2022, som inkom till domstolen den 6 juli 2022, i målet

Caixabank SA, som trätt i stället för Bankia SA och Banco Mare Nostrum SA,

Caixa Ontinyent SA,

Banco Santander SA, som trätt i stället för Banco Popular Español SA och Banco Pastor SA,

Targobank SA,

Credifimo SAU,

Caja Rural de Teruel SCC,

Caja Rural de Navarra SCC,

Cajasiete Caja Rural SCC,

Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid SCC,

Caja Laboral Popular SCC (Kutxa),

Caja Rural de Asturias SCC,

Arquia Bank SA, tidigare Caja de Arquitectos SCC,

Nueva Caja Rural de Aragón SCC,

* Rättegångsspråk: spanska.

Caja Rural de Granada SCC,

Caja Rural del Sur SCC,

Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca SCC (Globalcaja),

Caja Rural Central SCC,

Caja Rural de Extremadura SCC,

Caja Rural de Zamora SCC,

Unicaja Banco SA, som trätt i stället för Liberbank SA och Banco Castilla-La Mancha SA,

Banco Sabadell SA,

Banca March SA,

Ibercaja Banco SA,

Banca Pueyo SA

mot

Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (Adicae),

M.A.G.G.,

M.R.E.M.,

A.B.C.,

Óptica Claravisión SL,

A.T.M.,

F.A.C.,

A.P.O.,

P.S.C.,

J.V.M.B., som trätt i stället för C.M.R.,

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden C. Lycourgos samt domarna O. Spineanu-Matei (referent),
J.-C. Bonichot, S. Rodin och L.S. Rossi,

generaladvokat: L. Medina,

justitiesekreterare: handläggaren L. Carrasco Marco,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 28 september 2023,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Caixabank SA, som trätt i stället för Bankia SA och Banco Mare Nostrum SA, genom J. Gutiérrez de Cabiedes Hidalgo de Caviedes och E. Valencia Ortega, abogados,
- Banco Santander SA, som trätt i stället för Banco Popular Español SA och Banco Pastor SA, genom J.M. Rodríguez Cárcamo, och A.M. Rodríguez Conde, abogados,
- Targobank SA, genom D. Machado Rubiño och J. Pérez de la Cruz Oña, abogados,
- Caja Rural de Teruel SCC, genom J. López Torres, abogado,
- Caja Rural de Navarra SCC, genom J. Izquierdo Jiménez och M. Robles Cháfer, abogados, och M. Sánchez-Puelles González-Carvajal, procurador,
- Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid SCC, genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Caja Rural de Asturias SCC, genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Arquia Bank SA, genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Nueva Caja Rural de Aragón SCC, genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Caja Rural de Granada SCC, genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Caja Rural del Sur SCC, genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca SCC (Globalcaja), genom R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas och E. Portillo Cabrera, abogados, och M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- Caja Rural Central SCC, Caja Rural de Extremadura SCC och Caja Rural de Zamora SCC, genom J. López Torres, abogado,
- Unicaja Banco SA, som trätt i stället för Liberbank SA och Banco Castilla-La Mancha SA, genom M.Á. Cepero Aránguez och C. Vendrell Cervantes, abogados,

- Banco Sabadell SA, genom G. Serrano Fenollosa, R. Vallina Hoset och M. Varela Suárez, abogados,
- Ibercaja Banco SA, genom S. Centeno Huerta och C. González Silvestre, abogadas,
- Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (Adicae), genom V. Cremades Erades, K. Fábregas Márquez och J.F. Llanos Acuña, abogados, och M. Villa Molina, procuradora,
- Spaniens regering, av L. Aguilera Ruiz och A. Pérez-Zurita Gutiérrez, båda i egenskap av ombud,
- Polens regering, av B. Majczyna samt av S. Żyrek, båda i egenskap av ombud,
- Portugals regering, av P. Barros da Costa, A. Cunha och L. Medeiros, samtliga i egenskap av ombud,
- Europeiska kommissionen, av J. Baquero Cruz, N. Ruiz García och I. Galindo Martín, samtliga i egenskap av ombud,

och efter att den 18 januari 2024 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 4.1, 4.2 och 7.3 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).
- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan Caixabank SA, som trätt i stället för Bankia SA och Banco Mare Nostrum SA, Caixa Ontinyent SA, Banco Santander SA, som trätt i stället för Banco Popular Español SA och Banco Pastor SA, Targobank SA, Credifimo SAU, Caja Rural de Teruel SCC, Caja Rural de Navarra SCC, Cajasiete Caja Rural SCC, Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid SCC, Caja Laboral Popular SCC (Kutxa), Caja Rural de Asturias SCC, Arquia Bank SA, tidigare Caja de Arquitectos SCC, Nueva Caja Rural de Aragón SCC, Caja Rural de Granada SCC, Caja Rural del Sur SCC, Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca SCC (Globalcaja), Caja Rural Central SCC, Caja Rural de Extremadura SCC, Caja Rural de Zamora SCC, Unicaja Banco SA, som trätt i stället för Liberbank SA och Banco Castilla-La Mancha SA, Banco Sabadell SA, Banca March SA, Ibercaja Banco SA och Banca Pueyo SA och å andra sidan Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (Adicae), en spansk sammanslutning av bank-, sparkasse- och försäkringskunder, M.A.G.G., M.R.E.M., A.B.C., Óptica Claravisión SL, A.T.M., F.A.C., A.P.O., P.S.C. och J.V.M.B., i egenskap av efterträdare till C.M.R., om att en klausul i de allmänna villkoren i de avtal om hypotekslån som dessa kreditinstitut ingått ska upphöra att gälla och att de belopp som erlagts av dessa användare ska återbetalas.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 I tjugotredje skälet i direktiv 93/13 anges följande:

”Personer eller organisationer som anses ha ett befogat intresse i saken enligt medlemsstatens lagstiftning skall ha möjlighet att vidta rättsliga åtgärder mot standardvillkor i avtal som sluts med konsumenter, i synnerhet oskäligen villkor, antingen inför en domstol eller inför en förvaltningsmyndighet med behörighet att fatta beslut angående klagomål eller att sätta igång en lämplig rättslig process. Denna möjlighet innebär dock inte någon förhandsgranskning av de allmänna villkoren inom en given ekonomisk sektor.”

- 4 Artikel 2 i direktivet har följande lydelse:

”I detta direktiv avses med

...

b) *konsument*: en fysisk person som i samband med avtal som omfattas av detta direktiv handlar för ändamål som faller utanför hans näring eller yrke”.

- 5 Artikel 4 i samma direktiv har följande lydelse:

”1. Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 7 skall frågan om ett avtalsvillkor är oskäligt bedömas med beaktande av vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser och med hänsyn tagen, vid tiden för avtalets ingående, till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks samt till alla övriga villkor i avtalet eller något annat avtal som det är beroende av.

2. Bedömningen av avtalsvillkors oskälighet skall inte avse vare sig beskrivningen av avtalets huvudföremål eller förhållandet mellan pris och ersättning, å ena sidan, och sålda tjänster eller varor, å andra sidan; detta gäller i den mån dessa villkor är klart och begripligt formulerade.”

- 6 Artikel 5 i direktiv har följande lydelse:

”I avtal där alla eller vissa villkor som erbjuds konsumenten är i skriftlig form skall dessa villkor alltid vara klart och begripligt formulerade. Vid tveksamhet om ett avtalsvillkors innebörd skall den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen gälla. Denna tolkningsregel gäller inte vid de förfaranden som föreskrivs i artikel 7.2.”

- 7 I artikel 7 i direktiv 93/13 föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna skall se till att det i konsumenternas och konkurrenternas intresse finns lämpliga och effektiva medel för att hindra fortsatt användning av oskäligen villkor i avtal som näringsidkare sluter med konsumenter.

2. De medel som avses i punkt 1 skall omfatta bestämmelser om att personer eller organisationer, som enligt nationell rätt har ett berättigat intresse att skydda konsumenter, får inleda ett ärende enligt nationell lagstiftning vid domstolar eller behöriga administrativa myndigheter, för att dessa

skall avgöra om avtalsvillkor som utformats för allmänt bruk är oskäligen och använda lämpliga och effektiva medel för att förhindra framtida bruk av sådana villkor.

3. De rättsliga åtgärder som avses i punkt 2 får, med beaktande av nationella rättsregler, åtskilt eller gemensamt riktas mot flera sådana näringsidkare inom samma näringsområde eller dessas sammanslutningar som använder eller rekommenderar användandet av samma allmänna avtalsvillkor eller liknande villkor.”

Spansk rätt

Lag nr 7/1998

- 8 I artikel 12 i Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación (lag 7/1998 om allmänna avtalsvillkor) av den 13 april 1998 (BOE nr 89 av den 14 april 1998, s. 12304)m i ändrad lydelse, föreskrivs följande:

”1. Talan om förbudsföreläggande och återbetalning kan väckas mot den som använder eller rekommenderar användandet av allmänna villkor som strider mot bestämmelserna i denna lagstiftning eller mot annan tvingande lagstiftning eller förbudslagstiftning.

2. Talan om förbudsföreläggande syftar till att utverka en dom som ålägger svaranden att från sina allmänna villkor avlägsna de villkor som anses vara ogiltiga och att avstå från att använda dessa villkor i framtiden samt att, när så erfordras, fastställa och precisera innehållet i det avtal som ska anses vara giltigt och bindande.

Talan om förbudsföreläggande kan, såsom en accessorisk fråga, kumuleras med en därmed sammanhängande talan om återbetalning av belopp som uppburits med stöd av sådana allmänna villkor, liksom en talan om ansvar för skada till följd av tillämpningen av dessa villkor.

...”

- 9 Enligt artikel 17 i den lagen gäller följande:

”1. Talan om förbudsföreläggande får väckas mot varje näringsidkare som använder allmänna villkor som anses ogiltiga.

...

4. Talan enligt föregående punkter får gemensamt riktas mot flera näringsidkare inom samma näringsområde eller dessas sammanslutningar som använder eller rekommenderar användandet av allmänna avtalsvillkor som anses ogiltiga.”

Kungligt lagdekret nr 1/2007

- 10 I artikel 53 i Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (kungligt lagstiftningsdekret 1/2007 om godkännande av den omarbetade lydelsen av den allmänna lagen

om skydd för konsumenter och användare och andra, kompletterande lagar) av den 16 november 2007 (BOE nr 287 av den 30 november 2007, s. 49181), i ändrad lydelse, föreskrivs följande:

”Syftet med talan om förbuds föreläggande är att utverka en dom genom vilken svaranden föreläggs att upphöra med sitt beteende och hindras från att upprepa detsamma i framtiden. Talan får även väckas för att förbjuda ett beteende som har upphört när talan väcks, om det föreligger tillräckliga bevis för att beteendet kommer att upprepas inom en mycket snar framtid.

För ändamålet med detta kapitel ska även en rekommendation att använda oskäligen villkor anses utgöra ett beteende som strider mot dessa bestämmelser om oskäligen villkor.

Det är möjligt att förena en talan om förbuds föreläggande med en talan avseende åsidosättande av skyldigheter, en talan om hävning av avtal och en talan om återbetalning av belopp som uppburits till följd av beteenden, klausuler eller allmänna villkor som förklarats vara oskäligen eller oklara samt talan om ersättning för skada som orsakats av tillämpningen av sådana klausuler eller förfaranden, förutsatt att en talan väcks om ogiltigförklaring. Den domstol som prövar huvudtalan, det vill säga den talan om förbuds föreläggande som föreskrivs i den processrättsliga lagstiftningen, ska pröva även denna accessoriska talan.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 11 Den 15 november 2010 väckte Adicae en grupptalan vid Juzgado de lo Mercantil n° 11 de Madrid (Handelsdomstol nr 11 i Madrid, Spanien) om förbuds föreläggande mot 44 kreditinstitut. Talan avsåg ett villkor om ”räntegolv” i de allmänna villkoren för avtal om hypotekslån som användes av dessa kreditinstitut, i vilket det föreskrevs en lägsta räntesats under vilken den rörliga räntan inte kunde sjunka (nedan kallat villkoret om räntegolv). De yrkade även återbetalning av de belopp som de berörda konsumenterna hade betalat på grundval av detta avtalsvillkor. Talan har senare utvidgats vid två tillfällen, till att slutligen omfatta 101 kreditinstitut. Efter uppmaningar i spansk media har 820 konsumenter anslutit sig individuellt till tvisten till stöd för Adicaes yrkanden.
- 12 Juzgado de lo Mercantil n° 11 de Madrid (Madrids handelsdomstol nr 11) biföll talan avseende 98 av de 101 kreditinstitut som var föremål för talan vid den domstolen. I förhållande till dessa institut fann nämnda domstol att villkoret om räntegolv var ogiltigt, förordnade att villkoret om räntegolv inte längre fick användas och förklarade att de berörda avtalen om hypotekslån skulle fortsätta att gälla. Den ålade även nämnda institut att återbetala de belopp som oriktigt uppburits med stöd av nämnda villkor från och med den 9 maj 2013, det vill säga den dag då dom nr 241/2013 från Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) offentliggjordes, i vilken den domstolen slog fast att ogiltigförklaring av ett villkor om räntegolv hade verkan för framtiden (*ex nunc*).
- 13 Audiencia Provincial de Madrid (Provinsdomstolen i Madrid, Spanien) ogillade nästan alla överklaganden från de institut som förlorat i första instans.
- 14 Den hänskjutande domstolen preciserade enligt vilka kriterier prövningen av om ett villkor om räntegolv är transparent skulle göras vid en grupptalan och fann att det vid prövningen av standardavtal om hypotekslån som används av kreditinstitut var viktigt att kontrollera om dessa institut hade agerat på ett sätt som dolde eller förställde den ”ekonomiska effekten” av ett sådant villkor. Enligt den hänskjutande domstolen sker ett sådant döljande eller förställande när

kreditinstituten inte placerar detta villkor på samma betydelsenivå som andra villkor som genomsnittskonsumenten i allmänhet uppmärksammar, eftersom dessa andra villkor – avseende referensindexet, den skillnad som ska läggas till detta index och den aktuella återbetalningsperioden – avgör kostnaderna för det ingångna avtalet.

- 15 Audiencia Provincial de Madrid (Provinsdomstolen i Madrid) har även identifierat vissa av de berörda kreditinstitutens beteenden som visar på en sådan avsikt att dölja eller förstålla omständigheter. Bland dessa beteenden ingår, enligt den hänskjutande domstolen, följande: Institutet framställer villkoret om räntegolv som om det vore kopplat till begrepp som saknar samband med priset på det berörda avtalet om hypotekslån eller med omständigheter som kan leda till en sänkning av detta pris, vilket därigenom skapar intrycket att effekten av fluktuationerna i referensräntan är underkastad vissa villkor eller krav som gör det svårt att genomföra ett sådant avtalsvillkor. Vidare presenteras villkoret om räntegolv i mitten eller slutet av långa textstycken som först behandlar andra frågor och där det villkoret endast nämns kortfattat och inte lyfts fram, vilket avleder genomsnittskonsumentens uppmärksamhet. Slutligen presenteras det avtalsvillkoret tillsammans med villkor om begränsningar av höjningar av rörliga räntesatser ("räntetak"), så att konsumentens uppmärksamhet dras till vad som framstår som en försäkring genom ett tak för höjningar av referensindexet, vilket drar uppmärksamheten ifrån betydelsen av det räntegolv som anges.
- 16 De kreditinstitut vilkas överklaganden ogillades vände sig till Tribunal Supremo (Högsta domstolen), som är den hänskjutande domstolen. De gjorde gällande ett extraordinärt rättsmedel på grund av rättegångsfel och överklagade också avgörandena i sak.
- 17 Den hänskjutande domstolen anser att det nationella målet ger upphov till två rättsliga frågeställningar av likvärdig betydelse. Den första delen avser frågan huruvida en grupptalan utgör ett lämpligt rättsmedel för att pröva om villkoren om räntegolv är transparenta, vilket enligt domstolens praxis kräver en konkret bedömning av samtliga omständigheter i samband med ingåendet av ett avtal och av den information som lämnats till den berörda konsumenten innan avtalet ingicks. En sådan fråga är än mer relevant när den grupptalan som väckts såsom i det nationella målet inte avser ett enda kreditinstitut, utan samtliga kreditinstitut i banksystemet i ett land där den enda gemensamma nämnaren består i att villkor om räntegolv, vilkas innehåll varierar mer eller mindre, används i deras avtal om hypotekslån med rörlig ränta.
- 18 Den hänskjutande domstolen har hänvisat till sin praxis i detta avseende och bland annat preciserat att den har gjort en prövning av huruvida villkoren om räntegolv är transparenta inom ramen för en grupptalan, bland annat i målet 241/2013 av den 9 maj 2013, genom att använda genomsnittskonsumentens uppfattning som referenskriterium och beakta egenskaperna hos standardavtalen i fråga. Den hänskjutande domstolen har emellertid angett att den grupptalan som väcktes i dessa fall riktades mot ett enda kreditinstitut eller mot ett mycket begränsat antal kreditinstitut, varför det var lättare att standardisera de berörda metoderna och villkoren.
- 19 Den hänskjutande domstolen har däremot preciserat att enligt statistik från Banco de España (Spaniens centralbank) berörs i förevarande fall miljontals avtal om hypotekslån, vilka ger upphov till att villkor om räntegolv formuleras och upprättas i en mängd fall. Den hänskjutande domstolen har dessutom angett att dessa villkor lagligen har använts under en period från december 1989 till juni 2019, vilket innebär att de omfattas av på varandra följande regelverk, medan bedömningen av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt ska göras utifrån den tidpunkt då avtalet ingicks.

- 20 Den hänskjutande domstolen anser följaktligen att när en grupptalan väcks mot ett betydande antal kreditinstitut, avser användningen av villkor om räntegolv under en mycket lång period, i enlighet med på varandra följande regelverk, och inte gör det möjligt att kontrollera den förhandsinformation som de berörda konsumenterna har erhållit i varje enskilt fall, så är det ytterst svårt att med tillämpning av artikel 7.3 i direktiv 93/13 pröva om dessa villkor är transparenta.
- 21 Den andra frågeställning som den hänskjutande domstolen har tagit upp avser svårigheten att karakterisera genomsnittskonsumenten i ett sådant mål som det nationella målet. Den hänskjutande domstolen har i detta avseende preciserat att även om EU-domstolen i sin praxis hänvisar till en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsumert (dom av den 3 mars 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, punkt 51), kan en konsuments uppmärksamhet variera beroende på flera faktorer, bland annat nationella eller sektoriella bestämmelser om reklam eller till och med de språkliga element som används i den kommersiella information som tillhandahålls.
- 22 I det nationella målet riktade sig villkoren om räntegolv till olika specifika kategorier av konsumenter, nämligen bland annat konsumenter som övertagit hypotekslån som ingåtts av byggherrar, konsumenter som omfattas av program för finansiering av subventionerade bostäder eller tillgång till offentliga bostäder i vissa åldersintervall, eller konsumenter som på grund av sitt yrke har beviljats lån enligt särskilda regler. Det skulle därför vara svårt att tillämpa begreppet genomsnittskonsumert vid prövningen av om dessa villkor är transparenta.
- 23 Det är mot denna bakgrund som Tribunal Supremo har beslutat att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:
- ”1) Tillåter artikel 4.1 i [direktiv 93/13], i den del den avser omständigheter i samband med att avtalet ingicks, och artikel 7.3 i samma direktiv, i den del den avser liknande villkor, att det görs en abstrakt prövning som syftar till att inom ramen för en grupptalan pröva huruvida villkor som används av mer än hundra finansinstitut i miljontals bankavtal är transparenta, utan att det beaktas i vilken omfattning förhandsinformation har lämnats om de rättsliga och ekonomiska konsekvenserna av villkoret och vilka övriga omständigheter som förelegat i det enskilda fallet vid tiden för avtalets ingående?
- 2) Är det förenligt med artiklarna 4.2 och 7.3 i direktiv 93/13 att göra en abstrakt prövning av transparensen utifrån genomsnittskonsumentens perspektiv när ett antal av de avtal som erbjuds på marknaden riktar sig till specifika konsumentgrupper, eller när många finansinstitut med ekonomiskt och geografiskt vitt skilda verksamhetsområden har använt standardvillkor under en mycket lång tidsperiod under vilken allmänhetens medvetenhet om sådana villkor har utvecklats?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

- 24 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artiklarna 4.1 och 7.3 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att de gör det möjligt för en nationell domstol att pröva huruvida ett avtalsvillkor är transparent inom ramen för en grupptalan som väckts mot ett stort antal näringsidkare inom samma ekonomiska sektor och som avser ett mycket stort antal avtal.

- 25 Det ska inledningsvis påpekas att konsumenterna, i det skyddssystem som införts genom direktiv 93/13, kan göra gällande sina rättigheter enligt detta direktiv såväl genom en individuell talan som genom en grupptalan.
- 26 Parallellt med konsumentens subjektiva rätt att i domstol få en prövning av huruvida ett villkor i ett avtal konsumenten slutit är oskäligt gör artikel 7.2 i direktiv 93/13 det möjligt för medlemsstaterna att införa kontroll av oskäliga villkor i standardavtal genom talan om förbudsföreläggande som väcks av konsumentskyddsorganisationer i allmänhetens intresse (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 april 2016, Sales Sinués och Drame Ba, C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252, punkt 21).
- 27 Enligt artikel 7.3 i direktiv 93/13 får en sådan grupptalan, med beaktande av nationella rättsregler, åtskilt eller gemensamt riktas mot flera sådana näringsidkare inom samma näringsområde eller dessas sammanslutningar som använder eller rekommenderar användandet av samma allmänna avtalsvillkor eller liknande villkor.
- 28 Även om de rättigheter som erkänns i direktiv 93/13 således kan utövas genom en enskild talan eller en kollektiv talan, rör dessa båda slags talan, inom ramen för detta direktiv, olika saker och har olika rättsverkningar (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 april 2016, Sales Sinués och Drame Ba, C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252, punkt 30).
- 29 När det gäller en enskild talan kräver den ojämlika situation som föreligger mellan en konsument och den berörda näringsidkaren, vilken ligger till grund för det skyddssystem som införts genom direktiv 93/13, att den nationella domstol som är skyldig att ex officio pröva huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt, i enlighet med vad som krävs enligt artikel 4.1 i direktivet ska ta hänsyn till vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser och genom att, vid tidpunkten för avtalets ingående, beakta alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks, liksom alla övriga villkor i avtalet eller ett avtal som det är beroende av (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 april 2016, Sales Sinués och Drame Ba, C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252, punkterna 21–24 och där angiven rättspraxis).
- 30 Såsom framgår av själva ordalydelsen i artikel 4.1 i direktiv 93/13 påverkar däremot inte beaktandet av alla konkreta omständigheter i samband med att ett avtal ingås – något som kännetecknar en enskild talan – tillämpningen av artikel 7 i direktivet och får således inte utgöra hinder för en grupptalan.
- 31 Domstolen har i detta avseende slagit fast att den omständigheten att en talan om förbudsföreläggande som väcks av personer eller organisationer som har ett berättigat intresse av att skydda konsumenter, i den mening som avses i artikel 7.2 i direktiv 93/13, är av preventiv karaktär och har ett avskräckande syfte, samt att den är fristående från varje konkret enskild tvist, betyder att den kan väckas även om de villkor som yrkandet om förbud omfattar inte använts i några bestämda avtal (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 april 2016, Sales Sinués och Drame Ba, C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252, punkt 29 och där angiven rättspraxis).
- 32 Vad särskilt gäller förhållandet mellan individuell talan och grupptalan ska det erinras om att i avsaknad av harmonisering i direktiv 93/13 av de processuella medel som reglerar detta förhållande, ankommer det på varje medlemsstat att i sin interna rättsordning fastställa sådana regler enligt principen om processuell autonomi. Dessa regler får emellertid varken vara mindre förmånliga än de som avser liknande situationer som omfattas av nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att

utöva de rättigheter som konsumentskyddsorganisationer har enligt unionsrätten (effektivitetsprincipen) (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 april 2016, Sales Sinués och Drame Ba, C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252, punkt 32 och där angiven rättspraxis). Dessa regler får således inte inverka menligt på det faktiska utövandet av konsumenternas möjlighet enligt direktiv 93/13 att göra gällande sina rättigheter, antingen genom en individuell talan eller genom en grupptalan, genom att låta sig företräddas av en organisation som har ett berättigat intresse av att skydda dem.

- 33 I förevarande fall vill den hänskjutande domstolen få klarlagt i vilken mån en grupptalan utgör en lämplig rättslig mekanism som gör det möjligt att pröva huruvida ett villkor om räntegolv i avtal om hypotekslån är transparent, när denna talan riktas mot ett stort antal näringsidkare som under en lång period har ingått ett stort antal avtal av detta slag.
- 34 Vad för det första gäller begreppet transparens inom ramen för direktiv 93/13, ska det erinras om att kravet på att avtalsvillkor ska vara transparenta utgör en allmän regel som är tillämplig på utformningen av villkor som används i konsumentavtal. I artikel 5 i direktivet föreskrivs att i avtal där alla eller vissa villkor som erbjuds konsumenten är i skriftlig form ska dessa villkor ”alltid vara klart och begripligt formulerade”.
- 35 Hur vidsträckt denna skyldighet att vara klar och begriplig är – en skyldighet som ger uttryck för det krav på transparens som åligger näringsidkarna – är inte beroende av genom vilken typ av talan (individuell talan eller grupptalan) en konsument eller en organisation som har ett berättigat intresse av att skydda denne använder för att söka göra gällande de rättigheter som följer av direktiv 93/13.
- 36 Den rättspraxis som följer av individuella åtgärder och som avser kravet på öppenhet kan således överföras på grupptalan. Enligt denna rättspraxis kan detta krav inte vara begränsat till att avtalsvillkorens begriplighet i formellt och grammatiskt avseende, eftersom det skyddssystem som inrättats genom direktiv 93/13 tvärtom bygger på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i förhållande till näringsidkaren, framför allt i fråga om tillgång till information (se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 mars 2023, Caixabank (Låneuppläggningsavgift), C-565/21, EU:C:2023:212, punkt 30 och där angiven rättspraxis).
- 37 Nämnade krav ska således förstås så, att det inte bara innebär att det aktuella villkoret ska vara begripligt för konsumenten i formellt och grammatiskt avseende, utan även att en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument kan förstå hur villkoret konkret tillämpas och således, på grundval av klara och begripliga kriterier, bedöma de potentiellt omfattande ekonomiska konsekvenserna av detta villkor för hans eller hennes finansiella förpliktelser (se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 juni 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470, punkt 64 och där angiven rättspraxis).
- 38 Av det ovan anförda följer att domstolsprövningen av huruvida avtalsvillkor är transparenta i det skyddssystem som inrättats genom direktiv 93/13 inte kan begränsas till att endast avse villkor som är föremål för en individuell talan. Det finns nämligen inte någon bestämmelse i detta direktiv som ger utrymme för att anse att en sådan prövning är utesluten med avseende på villkor som är föremål för en grupptalan, dock under förutsättning att villkoren i artikel 7.3 i direktivet är uppfyllda, det vill säga att talan riktas mot flera sådana näringsidkare inom samma näringsområde som använder eller rekommenderar användandet av samma allmänna avtalsvillkor eller liknande villkor.

- 39 Vad för det andra gäller den prövning av huruvida ett avtalsvillkor är transparent som ankommer på den nationella domstolen inom ramen för en grupptalan, ska det påpekas att denna prövning till sin natur inte kan avse omständigheter som är specifika för enskilda situationer, utan avser standardiserade affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare.
- 40 Den nationella domstolens skyldighet att inom ramen för en enskild talan pröva huruvida konsumenten har underrättats om samtliga omständigheter som kan påverka konsumentens åtagande, med beaktande av omständigheterna i samband med att det aktuella avtalet ingicks och med beaktande av att konsumenten innan avtalet ingicks hade lämnat information om avtalsvillkoren och följderna av att avtalet ingicks (se, för ett liknande resonemang, dom av den 12 januari 2023, D.V. (Advokatarvode – Principen om timtaxa), C-395/21, EU:C:2023:14, punkterna 38 och 39 och där angiven rättspraxis), ska vara anpassad till särdragen hos grupptalan, bland annat med hänsyn till dess preventiva karaktär och oberoende i förhållande till varje konkret individuell tvist, såsom erinras om i punkt 31 ovan.
- 41 I samband med en grupptalan ankommer det således på den nationella domstolen att, vid bedömningen av om ett avtalsvillkor, såsom ett villkor om räntegolv, är transparent med hänsyn tagen till vilken typ av varor eller tjänster som de aktuella avtalen avser pröva huruvida en normalt informerad samt skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument vid tidpunkten för avtalets ingående kan förstå hur villkoret fungerar och bedöma de – potentiellt betydande – ekonomiska konsekvenserna av detta. Den nationella domstolen ska därvid beakta samtliga avtalsbruk och standardförfaranden före avtalets ingående som tillämpas av varje berörd näringsidkare. Bland dessa metoder återfinns bland annat utformningen av avtalsvillkoret och dess placering i de standardavtal som används av varje näringsidkare, den reklam som har gjorts för de avtalstyper som berörs av talan, spridningen av allmänna erbjudanden som riktas till konsumenter innan avtalet ingås samt alla andra omständigheter som nämnda domstol anser vara relevanta för att utöva sin kontroll med avseende på var och en av svarandena.
- 42 Vad för det tredje gäller frågan huruvida de omständigheterna att ett mål är komplicerat på grund av ett mycket stort antal svarande, att avtal ingåtts under en lång period och att de berörda villkoren är formulerade på varierande sätt kan utgöra hinder för en prövning av om dessa villkor är transparenta, ska det påpekas att artikel 7.3 i direktiv 93/13, såsom påpekats i punkt 38 ovan, ställer upp två villkor för att grupptalan ska kunna väckas mot flera näringsidkare: dels ska en sådan talan vara riktad mot näringsidkare inom samma ekonomiska sektor, dels ska dessa använda eller rekommendera användning av samma allmänna avtalsvillkor eller liknande villkor.
- 43 När det gäller det första av dessa villkor har det i förevarande fall inte bestritts att motparterna i målet tillhör samma ekonomiska sektor, det vill säga kreditinstitut. Den omständigheten att talan i det nationella målet riktar sig mot ett betydande antal kreditinstitut utgör inte ett relevant kriterium för att bedöma den nationella domstolens skyldighet att pröva huruvida liknande avtalsvillkor är transparenta i den mening som avses i artikel 7.3 i direktiv 93/13, eftersom en grupptalan, såsom framgår av denna bestämmelse, kan väckas separat eller tillsammans mot flera näringsidkare inom samma sektor. Att ett mål är komplext får nämligen inte inverka menligt på genomslaget för de subjektiva rättigheter som tillerkänns konsumenter genom direktiv 93/13 och som inte får ifrågasättas på grund av organisatoriska utmaningar som ett mål ger upphov till.
- 44 Vad gäller det andra av dessa villkor ska det konstateras att det ankommer på den nationella domstolen att, med iakttagande av nationell rätt, avgöra om de avtalsvillkor som berörs av stridsåtgärderna är tillräckligt lika för att en sådan talan ska kunna väckas. Det framgår av själva ordalydelsen i artikel 7.3 i direktiv 93/13 att villkoren inte måste vara identiska. Tillräcklig likhet

kan inte uteslutas enbart på grund av att de avtal i vilka de förekommer har ingåtts vid olika tidpunkter eller enligt olika regelverk, eftersom det skulle innebära att artikel 7.2 och 7.3 i direktiv 93/13 förlorade en stor del av sitt innehåll och att bestämmelsens ändamålsenliga verkan därmed undergrävdes.

- 45 I förevarande fall framgår det, med förbehåll för de kontroller som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra, att de villkor om räntegolv som används i de berörda avtalen om hypotekslån i huvudsak innehåller en angivelse av en lägsta räntesats för den rörliga räntan, eftersom deras funktion i princip alltid är densamma. Dessa villkor tycks följaktligen kunna kvalificeras som "liknande" i den mening som avses i artikel 7.3 i direktiv 93/13.
- 46 Mot denna bakgrund ska den första frågan besvaras på följande sätt. Artiklarna 4.1 och 7.3 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att de gör det möjligt för en nationell domstol att pröva om ett avtalsvillkor är transparent inom ramen för en grupptalan som väckts mot ett stort antal näringsidkare inom samma ekonomiska sektor och som avser ett mycket stort antal avtal, under förutsättning att dessa avtal innehåller samma eller liknande villkor.

Den andra frågan

- 47 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artiklarna 4.2 och 7.3 i direktiv 93/13 medger att en nationell domstol, som har att pröva en grupptalan som väckts mot ett stort antal näringsidkare inom samma ekonomiska sektor och som avser ett mycket stort antal avtal, prövar huruvida ett avtalsvillkor är transparent, på grundval av uppfattningen hos en normalt informerad samt skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsumant, när dessa avtal riktar sig till vissa kategorier av konsumenter och avtalsvillkoret i fråga har använts under en mycket lång period då graden av kännedom om villkoret har utvecklats.
- 48 Det ska påpekas, såsom framgår av fast rättspraxis och som erinras om i punkt 37 ovan, att kravet på transparens vad gäller avtalsvillkor och i vilken utsträckning det går att förstå hur avtalsvillkoret fungerar och bedöma de – potentiellt betydande – ekonomiska konsekvenser som detta villkor kan få ska prövas med hänsyn tagen till uppfattningen hos genomsnittskonsumanten, definierad som normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl., C-186/16, EU:C:2017:703, punkt 51, och dom av den 20 april 2023, Ocidental – Companhia Portuguesa de Seguros de Vida, C-263/22, EU:C:2023:311, punkt 26 och där angiven rättspraxis).
- 49 På motsvarande sätt som det allmänna begreppet konsument, i den mening som avses i artikel 2 b i direktiv 93/13, vilket är objektivt till sin natur och oberoende av den faktiska kunskap och information som den berörda personen har tillgång till (se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 mars 2019, Pouvin och Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, punkt 24 och där angiven rättspraxis), gör användningen av ett abstrakt referenskriterium för att pröva om ett avtalsvillkor är transparent det möjligt att undvika att prövningen blir beroende av att en komplex uppsättning subjektiva faktorer är för handen, vilket kan vara svårt eller rentav omöjligt att styrka.
- 50 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 83 i sitt förslag till avgörande kan de särskilda kunskaper som en konsument förväntas besitta inom ramen för en enskild talan inte motivera någon som helst avvikelse från genomsnittskonsumantens kunskaper. De särskilda egenskaper som kännetecknar olika konsumentkategorier kan därför än mindre beaktas inom ramen för en grupptalan.

- 51 I förevarande fall har den hänskjutande domstolen påpekat att på grund av det stora antalet näringsidkare som ingått avtal om hypotekslån, deras geografiska spridning inom hela det nationella territoriet och den långa period under vilken villkor om räntegolv har tillämpats, under vilken på varandra följande regleringar har vidtagits, avser stridsåtgärderna specifika kategorier av konsumenter som är svåra att gruppera, nämligen bland annat konsumenter som har övertagit lån som tecknats av byggherrar, konsumenter som omfattas av program för finansiering av subventionerade bostäder eller tillgång till offentliga bostäder i vissa åldersgrupper eller konsumenter som har tecknat lån enligt det särskilda systemet på grund av sitt yrke.
- 52 Det är just den berörda allmänhetens heterogenitet som gör det nödvändigt att hänvisa till den rättsliga fiktionen hos genomsnittskonsumenten, som innebär att det är omöjligt att undersöka den individuella uppfattningen hos samtliga individer som denna omsättningskrets består av, som består i att uppfatta genomsnittskonsumenten som en och samma abstrakta enhet vars helhetsuppfattning är relevant för bedömningen av denna.
- 53 Vid bedömningen av huruvida villkoren om räntegolv var transparenta vid den tidpunkt då de berörda avtalen om hypotekslån ingicks, ankommer det följaktligen på den hänskjutande domstolen att grunda sig på uppfattningen hos en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsumент, oberoende av de skillnader som finns mellan varje enskild konsument som de aktuella avtalen riktar sig till, bland annat vad gäller kunskapen om villkoret om räntegolv, inkomstnivå, ålder eller yrkesverksamhet. Den omständigheten att dessa avtal riktar sig till vissa specifika konsumentkategorier föranleder inte någon annan bedömning. En nationell domstol kan nämligen inte grunda sig på uppfattningen hos en konsument som är mindre, eller mer, upplyst än genomsnittskonsumenten vid prövningen av transparensen hos de villkor som ingår i de allmänna villkoren i alla dessa avtal, vilka i huvudsak fungerar på samma sätt såtillvida att de innebär att sänkningen av den rörliga räntesatsen begränsas till en viss nivå (se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 september 2023, mBank (Polsk förteckning över rättsstridiga avtalsvillkor), C-139/22, EU:C:2023:692, punkt 66).
- 54 Det kan emellertid inte på förhand uteslutas att den hänskjutande domstolen, baserat på en objektiv händelse eller ett allmänt känt faktum, såsom en ändring av tillämplig lagstiftning eller en utveckling av rättspraxis som har spridits och diskuterats i stor utsträckning, anser att genomsnittskonsumētens helhetsuppfattning av villkoret om räntegolv har ändrats under referensperioden och gjort det möjligt för denne att få kännedom om de potentiellt betydande ekonomiska konsekvenserna av detta villkor.
- 55 I ett sådant fall hindrar inte direktiv 93/13 att hänsyn tas till utvecklingen av genomsnittskonsumētens uppfattning under denna period, varvid genomsnittskonsumētens informations- och uppmärksamhetsnivå således kan bero på tidpunkten för ingåendet av avtalen om hypotekslån. Den hänskjutande domstolen ska emellertid endast utnyttja denna möjlighet på grundval av konkreta, objektiva omständigheter som visar att det skett en sådan förändring, vilket inte går att anta enbart därför att tid har förflutit.
- 56 I förevarande fall kan, såsom framgår av diskussionerna under förhandlingen vid domstolen, denna objektiva eller allmänt kända händelse vara att räntorna föll kraftigt, vilket var kännetecknande för 2000-talet, vilket ledde till att villkoren om räntegolv kom att tillämpas och således till att konsumenterna blev medvetna om de ekonomiska effekterna av dessa villkor eller om domen från Tribunal Supremo (Högsta domstolen) nr 241/2013 av den 9 maj 2013, som slog fast att dessa villkor inte var transparenta. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att, i

syfte att avgöra om dessa villkor är transparenta, pröva om den omständigheten att räntorna föll kraftigt eller att nämnda dom meddelades kunde innebära att genomsnittskonsumentens uppmärksamhet- och informationsnivå förändrats vid den tidpunkt då ett visst avtal om hypotekslån ingicks.

- 57 Mot denna bakgrund ska den andra frågan besvaras enligt följande. Artikel 4.2 och artikel 7.3 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att de medger att en nationell domstol, som har att pröva en grupp talan som väckts mot ett stort antal näringsidkare inom samma ekonomiska sektor och som avser ett mycket stort antal avtal, prövar huruvida ett avtalsvillkor är transparent på grundval av uppfattningen hos en normalt informerad samt skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument, när dessa avtal riktar sig till vissa kategorier av konsumenter och avtalsvillkoret i fråga har använts under en mycket lång period. Om emellertid genomsnittskonsumentens helhetsuppfattning av villkoret under denna period har ändrats på grund av en objektiv händelse eller ett allmänt känt faktum, hindrar inte direktiv 93/13 att den nationella domstolen vid denna prövning beaktar utvecklingen av genomsnittskonsumentens uppfattning, varvid den uppfattning som är relevant är den vid tidpunkten då avtalet om hypotekslån ingicks.

Rättegångskostnader

- 58 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

1) Artiklarna 4.1 och 7.3 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal

ska tolkas så,

att de gör det möjligt för en nationell domstol att pröva om ett avtalsvillkor är transparent inom ramen för en grupp talan som väckts mot ett stort antal näringsidkare inom samma ekonomiska sektor och som avser ett mycket stort antal avtal, under förutsättning att dessa avtal innehåller samma eller liknande villkor.

2) Artiklarna 4.2 och 7.3 i direktiv 93/13

ska tolkas så,

att de medger att en nationell domstol, som har att pröva en grupp talan som väckts mot ett stort antal näringsidkare inom samma ekonomiska sektor och som avser ett mycket stort antal avtal, prövar huruvida ett avtalsvillkor är transparent på grundval av uppfattningen hos en normalt informerad samt skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument, när dessa avtal riktar sig till vissa kategorier av konsumenter och avtalsvillkoret i fråga har använts under en mycket lång period. Om emellertid genomsnittskonsumentens helhetsuppfattning av villkoret under denna period har ändrats på grund av en objektiv händelse eller ett allmänt känt faktum, hindrar inte

**direktiv 93/13 att den nationella domstolen vid denna prövning beaktar utvecklingen av
genomsnittskonsumentens uppfattning, varvid den uppfattning som är relevant är den
vid tidpunkten då avtalet om hypotekslån ingicks.**

Underskrifter